

4. Вимушеність згоди зі словами, рішеннями, вчинками співбесідника, третьої особи: – *А я колись купила по 80 копійок – та й буде добре* (Не плачте за мною ніколи...).

5. Протиставлення змісту слів співбесідника власним міркуванням або попередньому стану речей: – *Тому вже років з десять буде? – Десять?! Та ти, дочко, смієшся! Цій домовині рівно 25 років* (Не плачте за мною ніколи...); – *Колись її прудкі ноги змагалися з прудкістю ніг лісової косулі, а тонкий дівочий стан чоловічі очі деколи плутали зі станом берізки. Та бац... Усе минуло* (Просили тато-мамо...). Втілення домінантного комунікативного смислу “протиставлення” частки **та** зустрічається більше 30 разів.

6. Наполегливість, послідовність у висловленні своїх думок, міркувань, оцінок тощо (зустрічається більше 10 випадків): – *Я називаюся Леонід, Юр’яно... Іди, діти чекають. Та й нездорова ти. Йди.* (Юр’яна і Довгопол); – *Йой, мамко... вставайте, мамко... діти за вами плачуть... Миколайчик ваш плаче, нащо’сте лишили Миколайчика, мамко... беріть’го до себе... Та й зсунувся на підлогу* (Вставайте, мамко...).

Спостереження над особливістю парадигматичних зв’язків частки **та** дають можливість припустити про існування ще одного рівня, відзначеного у творах М. Матіос. Його можна назвати підсумком, фактом, що стався від перебігу подій, завершенням плину часу: – *А хлопцеве око зачепилося за Василинку. Та й женяться вони в цей четвер* (Просили тато-мама...); – *Вночі йти не будемо. Заночуємо в когось біль-менш надійного – та й по всьому* (Просили тато-мама...). У цих прикладах (не більше 5–6) можливе комунікативне зближення часток **оце, от, ось**: – *Покладіть файний хрест, напишіть, що під ним лежить Юстина, дочка Семена Паленюка, мама чотирьох синів і трьох дочок, жінка Петра Борсука – та й буде* (Не плачте за мною ніколи...).

Отже, частка належить до класу слів, які можна вважати такими, що, пов’язуючи текст, втілюють певний комунікативний зміст. З-поміж головного комунікативного значення мимовільності, природності того, про що йдеться у висловленні з допомогою частки **та**, вирізняються інші смисли, які підсилюють слова мовця, примушують його погоджуватися зі словами, рішеннями, вчинками співбесідника, демонструють протиставлення змісту висловлюваного співбесідником, наполегливість, послідовність у ході своїх думок, оцінок, констатують завершеність дії, що тривала певний час. Таким чином частка **та** перебуває у найтіснішому зв’язку з контекстом, яке дає змогу ідентифікувати її, відмежовувати одну грань функціонального втілення від іншого. Контекстуальні зв’язки частки **та** формуються не лише у межах граней, але й у варіаціях, тобто у міжграневих позиціях.

Література

1. Бацевич Ф.С. Прагматика природності спілкування: комунікативні смисли і парадигматичні зв’язки частки **та** в сучасному українському мовленні.
2. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Вид. 4-е. – К.: Вища школа, 1972. – Ч. 1. – 402 с.
3. Сучасна українська літературна мова: Підручник / А.П. Грищенко, Л.І. Мацько, М.Я. Плющ та ін.; За ред. А.П. Грищенка. – 3-тє вид., допов. – К.: Вища школа, 2002. – 439 с.
4. Горпинич В.О. Морфологія української мови: Підручник для студ. вищих навчальних закладів. – К.: Академія, 2004. – 336 с. (Альма-матер)
5. Вихованець І.Р. Теоретична морфологія української мови: Академ. граматика української мови / І. Вихованець, К. Городенська; За ред. І. Вихованця. – К.: Пульсари, 2004. – 400 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української літературної мови (з дод. і допов.) / Укл. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінськ: Перун, 2005. – 1728 с.

УДК 811.161.2’367.5

ГУЙВАНЮК Н.В.
(Чернівці)

ТИПИ ЕКВІВАЛЕНТІВ РЕЧЕНЬ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У статті проаналізовано співвідношення речення як основної синтаксичної одиниці і висловлення як основної комунікативної одиниці. В окрему групу віднесено висловлення-комунікати, які не відповідають абстрактному граматичному зразку. Здійснено типологію висловлень – еквівалентів речень.

Речення як основна одиниця синтаксису має подвійну природу. З одного боку, це синтаксична структура (синтаксична конструкція), побудована за певним синтаксичним зразком за законами даної

мови, яка становить граматичну, змістову й інтонаційну цілісність. По-друге, це одиниця мовлення і спілкування, тобто комунікативна одиниця, висловлення. Розмежування понять *речення* і *висловлення* є одним з актуальних завдань сучасної лінгвістики.

Мета статті: на основі узагальнення співвідношення речення і висловлення запропонувати визначення комунікатив (еквівалентів речень) та їх типологію.

О.С. Мельничук, редактор монографічного академічного видання “Сучасна українська літературна мова: Синтаксис” (1972) вважав, що речення не є прямим об’єктом вивчення синтаксису як розділу граматики, який вивчає тільки синтаксичну сторону загальної структури речення, тобто речення як синтаксичну конструкцію, що у ширшому розумінні воно повинно бути “об’єктом загального вчення про речення – розділу мовознавства, який ще тільки починає створюватися” [виділено нами – Н.Г.] [14, с. 14]. З цих позицій академік Мельничук О.С. запропонував визначати речення як “основну знакову одиницю мовлення, яка формується з мовних знаків нижчого порядку – лексичних, фразеологічних і синтаксичних – і відзначається внутрішньою цілісністю і зовнішньою автономністю, виступаючи поза контекстом у ролі закінченого відрізка мовлення і виділяючись у контексті на єдиному рівні членування” [14, с. 14].

Традиційно у синтаксисі прийняте виноградівське визначення речення, в якому поєднано майже усі його функції як багатоаспектної, поліфункціональної одиниці: “Речення – це граматично оформлена за законами даної мови цілісна одиниця мовлення, що є головним засобом формування, вираження і повідомлення думки. У реченні виражається не тільки повідомлення про дійсність, а й ставлення до неї мовця. Мова як знаряддя спілкування й обміну думками між усіма членами суспільства користується реченням як головною формою спілкування” [3, с. 65].

Речення виступає однією з найскладніших одиниць у синтаксичній системі. “Складність речення, – зазначає А.П. Загнітко, – умотивована ...притаманною йому множинністю можливих співвідношень між формою і змістом, що ... в сукупності витворюють певну систему. Все це змушує вести мову про аспекти речення” [9, с. 103]. І справді, речення вивчають з формально-синтаксичного, семантико-синтаксичного та комунікативно-функціонального аспектів. З-поміж багатьох визначень речень (пригадаймо, що чеський мовознавець Іон Ріс нарахував ще в 1931 році більше 200 визначень речення) є й таке: “Речення – це текст, що починається з великої літери і закінчується крапкою або іншим структурним розділовим знаком” [9, с. 106]. Польський синтаксист З. Клеменевич розглядає речення як “текст, після якого можна перервати розмову без образи гречності”. Він же запропонував розрізняти терміни *речення* (zdanie) і *висловлення* (wypowiedzenie). Найбільш комунікативним постає визначення речення, орієнтоване на його дефініцію як “найменшого відрізка тексту з самостійною комунікативною функцією” [9, с. 106]. З. Клеменевич запропонував визначення висловлення: “Висловлення є виразом або об’єднанням виразів, граматично зорганізованим й інтонаційно оформленим, який у певній життєвій ситуації становить найменший самодостатній відрізок розуміння, який... подає інформацію про певний процес у його цілісності або про його частину...” [цит. за вид.: 9, с. 6].

Речення як синтаксична конструкція це лексично наповнена структурна схема речення, її предикативний мінімум із валентно зумовленими позиціями другорядних членів речення (поширювачів), яких може бути від одного до семи (семивалентна позиція речення). Речення постає як абстрагований зразок, що в умовах мовленнєвої реалізації може набувати ознак *повноти/неповноти, ускладненості/неускладненості, сегментації, парцеляції, обірваності структури* тощо. Порівняймо уривок зв’язного мовлення: “Одне слово, це була вже інша жінка. **Чужа. Стороння. З якою мене ніщо не зв’язувало. І водночас усе мене з нею зв’язувало, саме з нею і тільки**” (Ю. Покальчук). Цей уривок можна розглядати як цілісне висловлення, що складається з кількох реченневих структур. Самостійністю відзначається тільки перше речення, яке може бути окремим висловленням. Інші ж – тісно пов’язані з першим і з контекстом узагалі. Чи становлять вони окремі речення? Якщо керуватися формально-граматичним принципом, то ні. Якщо комунікативним – так. Межі речення і висловлення можуть збігатися і можуть не збігатися. Висловлення може і не мати форми речення. Наприклад, у діалогічному мовленні:

– Ви так гарно виглядаєте! – **Та невже? -Справді.**

Отже, існують висловлення – *комунікативні одиниці, що не мають форми речення, перебувають поза межами так званих “граматичних речень”*. Що ж належить до висловлень, які перебувають поза межами так званих граматичних речень?

Питання про комунікативні одиниці залишається остаточно не розв’язаним. Чи можна всі комунікативні одиниці вмістити у поняття “речення”? Очевидно, що ні. Здавна в синтаксичній науці точилася полеміка навколо визначення реченнєвого статусу багатьох конструкцій з називним відмінком, різними непрямыми відмінками, інфінітивами, частками, вигуками, реченнями фразеологізованої структури (як-от: *Ні в якому випадку! У жодному разі! От тобі й на! Тото воно й є!* тощо).

В українському мовознавстві встановилася традиція вважати більшість висловів з називним відмінком – *номінативними реченнями*; з непрямыми відмінками – *неповними чи еліптичними реченнями*, із звертаннями, частками, вигуками – ізольованими частинами, чи *еквівалентами речень* тощо [14, с. 259–262, с. 289–309]. П.С. Дудик, дослідник усного розмовного мовлення, звертає увагу на велику кількість комунікативних одиниць, висловлень, які часто не відповідають граматичній природі речення. Він називає їх *еквівалентами* (відповідниками, заміниками) речень.

Вивчення синтаксичних одиниць не тільки з граматичного, а й із семантичного і комунікативного боку показало, що такі висловлення не можна ставити на один рівень з двоскладними чи односкладними реченнями, бо вони тісніше пов'язані з текстом і, як правило, не побудовані за чітко визначеними граматичними зразками. Н.Ю. Шведова виділила їх в окремий тип конструкцій, які назвала *відносно незалежними висловленнями* або *неграматичними реченнями*. “У потоці мовлення, в умовах контексту або позамовної ситуації, – зазначається в “Русской грамматике” 1980 р., – одиницею повідомлення, інформації дуже часто буває висловлення, яке безпосередньо не спирається ні на який спеціально призначений для повідомлення граматичний зразок” [15, с. 419].

А.П. Загнітко у “Теоретичній граматиці української мови” запропонував поділяти структурні типи українських речень на дві групи: 1) *власне речення*: розповідні (*Хлопець спить*), питальні (*Хлопець спить?*), бажальні (*Нехай хлопець спав би*), спонукальні (*Нехай хлопець спить*) і 2) *квазі-речення* (вокативні (*Хлопче!*), вигуківі (*Ой!*) і метакомунікативні (*На добраніч!*) [9, с. 108].

Отже, крім поняття *речення* на позначення синтаксичної одиниці і *висловлення* як одиниці спілкування (комунікативної реалізації речення у спілкуванні, мовленні), з'являється термін “квазі-речення” або *несправжні речення*.

Оскільки висловлення, які не відповідають граматичному зразку речень, виконують передусім комунікативну функцію, то є ще третя пропозиція – називати їх *комунікатами* (І.І. Слинко, Н.В. Гуйванюк, М.Ф. Кобилянська) [13]. Відносно незалежні висловлення, які виділяються в основному на підставі комунікативного функціонування, називають *комунікатами* (Т.В. Валімова, О.Б. Сиротиніна) [1, с. 34; 12, с. 91]. Звичайно, і предикативні одиниці у певному розумінні становлять собою *висловлення*, але за ними усталилась назва *речення*. Щоб розрізнити ці одиниці, варто користуватися терміном *комунікати*.

Дехто оцінює висловлення-комунікати тільки з позицій стилістичного синтаксису і називає *синтаксичною сегментацією* [8, с. 215], хоча Н.Ю. Шведова переконливо довела, що відносно незалежні висловлення мають і певні граматичні ознаки.

Висловлення-комунікати почасти подібні до граматичних речень, почасти відмінні від них. З граматичними реченнями у них такі споріднені ознаки: 1) вони мають інтонацію відносно закінченого повідомлення; 2) можуть мати у своєму складі засоби вираження суб'єктивно-модального значення; 3) можуть мати деякі поширювачі; 4) здатні входити до структури складного речення. Відмінні ознаки висловлень від речень: а) відсутність граматичного зразка чи прихована орієнтація на нього; б) неможливість утворення форм парадигм; в) брак постійних реалізацій [15, с. 409].

Ці ознаки дають більш точні критерії, ніж це було раніше, для відмежування *відносно незалежних висловлень* від *речень*. Тому мовознавці високо оцінили висновки Н.Ю. Шведової [12, с. 83].

Комунікати не мають таких граматичних обмежень, як речення, тому ними можуть бути будь-які повнозначні чи службові слова. Це означає, що їх важко систематизувати. У російській академічній граматиці виділено три основні групи форм комунікативів: 1) *форми уявлення і називання*, які найчастіше в українських граматичних працях розглядають серед односкладних номінативних речень: *Червоні маки! Скільки сягало око, жевріли й жевріли вони на луках, ніким не сіяні, але радує всіх* (О. Гончар); 2) *вказівні форми* (також один з різновидів односкладних номінативних речень, типу *Ось тобі й подарунок. От вам і сон*); 3) *форми заміників речення* [15, с. 419].

А.П. Загнітко серед типів неповних речень розглядає не тільки контекстуально неповні речення; ситуативно неповні речення та еліптичні речення, але й *парцельовані речення*; *обірвані речення* та *вільні синтаксеми* (реченнєві структури ремарок та заголовків). Окремо розглядає А. Загнітко так звані *нечленовані речення* (слова-речення), які раніше він називав *квазі-реченнями* [9].

П.С. Дудик *незакінчені речення* (обірвані речення), *слова-речення* і *звертання-речення* називає *еквівалентами речень* і зовсім не розглядає *вільних синтаксем*. *Парцельовані речення* зараховує до *неповних речень* [7].

У більшості граматичних праць питання про висловлення – неграматичні речення або обминають взагалі, або говорять лише про так звані “слова-речення”. Ми ж спробуємо, виходячи із співвідношення речення-висловлення, систематизувати висловлення, які виходять за межі поняття “речення – синтаксична конструкція”, або ж “граматичне речення”.

Отже, до комунікатів, або еквівалентів речень, належать: 1) *відносно несамостійні висловлення* (комунікати уявлення; парцельовані комунікати); 2) *відносно незалежні висловлення* (вказівні комунікати; називні комунікати; комунікати звернення); 3) *нечленовані логіко-модальні комунікати* (замінники речень) та 4) *незакінчені комунікати*.

Комунікати – відносно несамостійні висловлення – це висловлення, які своїм змістом тісно пов'язані з контекстом, з попереднім чи наступним реченням, утворюючи з ним так зване “дискурсивне висловлення”, яке функціонує як окрема комунікативна одиниця. (Н.В. Гуйванюк, В.Д. Шинкарук). До таких висловлень належить “називний уявлення”(комунікат уявлення) як сегмент наступного висловлення та парцельований комунікат як частина попереднього висловлення. Наприклад: 1) *Батько і мати... У долі дитячій треба, щоб кривди між них не було* (В. Крищенко); 2) *Йдемо крізь ніч, крізь бурю у степу. Крізь дощ і сніг, дебати і дебюти* (Л. Костенко).

У дослідженнях останнього часу до таких конструкцій зараховують також інфінітиви з інтонацією незакінченості [7, с. 219]. Приклади: *Життя прожити...* Яке це велике і многотрудне мистецтво” (О. Гончар, “Щоденник”). *Знищити атомну і хімічну зброю! До цього закликають усі миролюбні сили на землі* (Газ.). *Припинити гонку озброєнь! Розпочати мирні переговори! Таке прагнення народів світу* (Газ.). *Звеличувати людину...* Чи є благородніше завдання? (Газ.).

Комунікати – відносно незалежні висловлення – це вказівні висловлення, позбавлені буттєвої семантики. Порівняймо: *Ось млин. Он село* (номінативні речення) і *От тобі й село* (відносно незалежне висловлення оцінної семантики як узагальнення-висновок). Крім того, до відносно незалежних висловлень належать ще називні комунікати (заголовкові структури – тематичні комунікати; експозиційні комунікати – ремаркові структури у драматичних текстах і власне називні (різні види назв – картин, кінофільмів і т.ін.). На відміну від називних речень, вони можуть виражатися прийменниково-відмінковими формами, які отримали статус “вільних синтаксем”. Наприклад: “*Над Прутом*” – назва твору; *Перед світанком* (ремарка) тощо. Окремою підгрупою незалежних висловлень є і так звані “*вокативні речення*” (акад. О.О. Шахматов), чи речення-звертання.

Тематичні комунікати (заголовкові структури), крім загального називного значення та комунікативно-інформативного, мають власне структурно-смісловне значення, що впливає з їх структурної схеми чи моделі (просторове, часове, деліберативне, адресатне чи ін.). Наприклад: *В казематі* (Т. Шевченко); *На морі* (М. Старицький); *За горою* (Леся Українка); *Над Прутом* (С. Воробкевич); *На Новий рік* (Ю. Федькович); *В такі хвили* (О. Луцький); *В дорозі* (Д. Павличко) та ін.

Номінацію апеляції здійснюють вільні синтаксеми у формі кличного відмінка. Особливо поширені такі заголовкові структури у творчості Т. Шевченка, Ю. Федьковича та деяких інших письменників, як-от: *Чигрине, Чигрине...* (Т. Шевченко); “*Світе ясний! Світе тихий!...*” (Т. Шевченко).

Другою важливою умовою функціонування називних комунікатів є експозиційна. Такі незалежні висловлення використовуються у функції ремарок у драматичних текстах, називаючи час і місце, де відбуваються події. Наприклад: *В хаті молодого хлопця. На Голгофі* (З тв. Лесі Українки).

Власне-називними комунікатами, вираженими непрямыми відмінками імені, можуть виступати різноманітні топонімічні та інші найменування. Серед різноманітних топонімічних найменувань прийнято використовувати форми називного відмінка. Наприклад, райони у місті Чернівцях називаються: *Садгора, Роша, Гарячий Урбан* та ін. Проте називний відмінок як засіб номінації топонімічних об'єктів не є єдиним, а лише одним із класу вільних синтаксем, хоч, безперечно, і найбільш поширеним. У топонімічній називній функції можуть використовуватися і вільні синтаксеми у непрямих відмінках. Особливо поширені такі утворення в усному розмовному мовленні, як-от: *За мостом, Біля Шуляка, Під горою* тощо. Крім загального називного та комунікативно-інформативного значення, вільні синтаксеми мають ще й структурно-смісловне значення, що впливає з їх структурної схеми чи моделі.

Самостійні звертання спочатку не виділялися в окрему синтаксичну одиницю. Вперше це зробив О.О. Шахматов, який назвав їх *односкладними вokatивними реченнями* [16, с. 261]. Подібного погляду дотримувалися і пізніше деякі мовознавці, в тому числі й українські. П.С. Дудик звернув увагу на те, що термін “*вокативні речення*” не точний, бо ці конструкції можуть виражатися не тільки формою кличного відмінка, але й називного, хоч це й нетипово для української мови. Він назвав їх звертаннями-реченнями і схарактеризував так: “Наявний у звертаннях-реченнях єдиний член (у кличній формі або у формі називного відмінка) не можна вважати ні підметом чи присудком двоскладного речення, ні головним членом односкладного. Тому звертальні конструкції слід вважати не реченнями – двоскладними чи односкладними, а лише їх своєрідними *еквівалентами, функціональними замінниками*” [виділено нами – Н.Г.] [14, с. 309]. З таким тлумаченням слід було б узгодити й назву конструкції, що не було зроблено. Тепер звичайно такі одиниці називаються не реченнями, а

висловленнями — ізольованими звертаннями — закликами [15, с. 421] чи комунікатами [12, с. 93]. Ми будемо користуватися назвою **звертальні комунікати**, або **комунікати звернення**. Звертальні комунікати можуть виражати різні відтінки значення — гукання когось, спонукання, попередження, заборону, різноманітні реакції мовців, напр.: *Голубчику! Схаменись! Не кажи таких слів* (Ю. Яновський).

Нечленовані логіко-модальні комунікати — це “слова-речення” із значенням *ствердження, заперечення, запитання, спонукання та вираження емоцій*. Для передачі ствердження, заперечення, питання, спонукання чи емоцій використовуються різноманітні частки, модальні слова чи вигуки. О.О. Шахматов виділив окремі вислови у *вигукові безпідметові речення* [16, с. 86]. Уперше докладно описав подібні конструкції М.С. Пospelов, який назвав їх *словами-реченнями* і розглядав як підтип односкладних утворень [3, с. 79].

В українському мовознавстві конструкції з частками, модальними словами, вигуками найдокладніше схарактеризував П.С. Дудик, який слідом за Л.А. Булаховським зараховує їх до **еквівалентів речення** [11, с. 73] і називає **словами-реченнями** [7, с. 212; 14, с. 289]. П.С. Дудик має рацію, коли зазначає, що “слова-речення є своєрідними з різних поглядів: синтаксичного — не мають будови речення, будь-яких його членів, не поширюються за допомогою пояснювальних слів; морфологічного — виражаються переважно службовими словами, і лише деякі типи повнозначних речень репрезентують їх; функціонально-змістового — через синтаксичну нечленованість не містять у собі значення диференційовано вираженого суб’єкта і об’єкта дії, самої дії, різних ознак, кількостей тощо” [14, с. 290]. Однак це тлумачення треба було відбити і в терміні, чого П.С. Дудик не зробив.

Н.Ю. Шведова також використовує назву *слова-речення*, хоча й зараховує їх до **відносно незалежних висловлювань** [15, с. 420]. Очевидно, точніше визначати такі конструкції все-таки не як речення, а висловлювання чи комунікати. За значенням їх можна назвати *логіко-модальними комунікатами*, бо вони передають категорії ствердження, заперечення, питання (логічні), спонукання, емоції, оцінки (модально-емоційні). Вони виражаються переважно неповнозначними словами — частками.

Комунікати ввічливості, або конструкції мовленнєвого етикету — це так звані формули привітання, прощання, вибачення, подяки, побажання, запрошування, які здавна вважалися неповними реченнями. В “Грамматике русского языка” за ред. В.В. Виноградова вони визначені як *однослівні речення* [3, с. 88]. В українському мовознавстві поширився погляд на **конструкції мовного етикету** як на слова-речення. При цьому П.С. Дудик застерігає, що “до слів-речень їх відносять умовно: вони нічого не стверджують і не заперечують, не містять експресивно-модальної оцінки чийого-небудь висловлення... Підставою для зарахування таких утворень до слів-речень служить, з одного боку, здатність їх виражати ставлення до особи і, з другого — нерозкладність синтаксичної будови, відсутність у ній членів речення” [14, с. 302]. Однак це питання не можна тлумачити однозначно.

В “Русской грамматике” 1980 р. хоча й використовується термін “слова-речення”, однак формули вітання, прощання, побажання тощо розглядаються як **відносно незалежні висловлення** [15, с. 420]. Отже, є підстави кваліфікувати такі конструкції **комунікатами ввічливості**. Оскільки вони виражаються своєрідними формами повнозначних слів — наказовим способом дієслова, іменниками, прикметниками, прислівниками чи вигуками — і мають спеціальне значення, доречно відмежовувати цей вид комунікатів від попередніх і назвати їх **комунікатами мовленнєвого етикету**.

До еквівалентів речення зараховують і так звані *обірвані структури*, конструкції, що є незавершеними в силу певних ситуативно-прагматичних чинників. Такі речення є незакінченими і у змістовому, і у структурному, і в інтонаційному плані. Термін “речення” на позначення таких конструкцій використовується в них умовно. З одного боку, в них можуть бути чітко виражені реченневоютворювальні начала. Їх нереалізація визначена позамовними чинниками. Зарахування таких утворень до неповних мотивується тим, що подекуди недовмвлена інформація компенсується попередніми реченнями — контекстом, пор.: *Я не Ганна, Не наймичка. Я... Та й оніміла* (Т. Шевченко) (в обірваному реченні **Я...** не названо присудка з означенням *твоя мати*, що стає відомим з усього попереднього тексту). У обірваному реченні *Уже й час літній настав, спека стоїть нестерпна, а тут в холодочку ми сидимо і згадуємо, а ви...* (В. Підмогильний) опущено присудок *працюєте*.

На їх позначення використовують терміни “незакінчені і перервані речення”. Такі структури ще називають “недовмвленими конструкціями” і пов’язують зі стилістичним прийомом “недоговорювання”, “умовчання”, що лежить в основі стилістичної фігури — *apocіoneзи*.

Отже, як бачимо, речення і висловлення — близькі, але не тотожні поняття. Висловлення — ширше поняття, ніж речення, воно охоплює і так звані неграматичні речення, або висловлення-комунікати, що використовуються у спілкуванні як окремі комунікативні одиниці. Коло еквівалентів речень точно не окреслене. Чимало думок мовознавців залишаються дискусійними і потребують певних уточнень.

Література

1. Валимова Г.В. К вопросу о коммуникативных единицах // Вопросы синтаксиса русского языка. – Ростов н/Д, 1971. – С. 78–84.
2. Вихованець І.Р. Граматика української мови: Синтаксис. – К.: Либідь, 1993. – 368 с.
3. Грамматика русского языка / Под ред. В.В. Виноградова. – Т. 2, ч. 2. – М., 1960. – 440 с.
4. Гуйванюк Н.В., Агафонова А.М., Шабат-Савка С.Т. Синтаксис неповного речення. Еквіваленти речень: Навч.-метод. посібник. – Чернівці: Рута, 2007. – 100 с.
5. Гуйванюк Н.В., Лучак Г.Р. Комунікативна структура драматичного тексту // Філологічні студії. – № 1. Науковий часопис. – Луцьк, 2000. – С. 66–71.
6. Дудик П.С. Из синтаксиса простого предложения: Предложения. Классификация предложений. Односкладные предложения. Неполные предложения. Эквиваленты предложения. Навч.-метод. посібник. – Вінниця, 1999. – С. 207–251.
7. Дудик П.С. Синтаксис сучасного українського розмовного літературного мовлення. – К.: Наукова думка, 1973. – С. 131–212.
8. Дудик П.С. Явища номінації, сегментації і контамінації в структурі речення / Синтаксис словосполучення і простого речення. – К., 1975.
9. Загнітко А. Теоретична граматики української мови: Синтаксис. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – 662 с.
10. Золотова Г.А. Очерк функционального синтаксиса русского языка. – М.: Наука, 1973. – 351 с.
11. Курс сучасної української літературної мови / За заг. ред. Л.А. Булаховського. – К.: Рад. шк., 1951. – 498 с.
12. Сиротинина О.Б. Лекции по синтаксису русского языка. – М.: Высшая школа, 1980. – 144 с.
13. Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання: Навч. посібник. – К.: Вища школа, 1994. – 670 с.
14. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За ред. І.К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1972. – 516 с.
15. Русская грамматика / Под ред. Н.Ю. Шведовой. – М.: Наука, 1980. – 710 с.
16. Шахматов А.А. Синтаксис русского языка. – Л.: Угпедгиз, 1941. – 288 с.

УДК 811.161.242

ГУЛИК О.І.
(Львів)

ДАВНІ СЛОВ'ЯНСЬКІ ІМЕНА ЯК ТВІРНІ ОСНОВИ МІКРОТОПОНІМІВ ПІВНОЧІ ЛЬВІВЩИНИ

У статті проаналізовано творення мікротопонімів півночі Львівської області від прізвищ, в основі яких – давні слов'янські імена, зокрема усічені відкомполітичні особові назви та імена відапелітивного походження.

Особові назви людей є важливим джерелом для величезного пласту топонімів (так, “більшість слов'янських ойконімів – це генетично відантропонімічні утворення” [15, с. 13]). Особливо це помітно в мікротопонімії, де “різноманіття пасовищ, лугів, боліт, ярів, однотипних за своїми географічними властивостями, легше було виділити і розрізнявати за приналежністю їх певній особі” [9, с. 281].

В українському мовознавстві мікротопоніми, базовими основами для утворення яких є антропонімічний матеріал, розглядаються у працях О. Михальчук [8], Л. Костик [9], Н. Лісняк [7], Н. Сокил [11; 12] та ін.

Більшість відантропонімічних мікротопоназв засвідчують тісний зв'язок людини з землею. Вони вказують на те, кому саме належав чи належить географічний об'єкт (Бойківка, Котівщина, Коцюрове), хто мешкав чи мешкає у цій місцевості (Бориси, Жуки).

Мікротопонімічний матеріал півночі Львівщини засвідчив велику кількість найменувань географічних мікрооб'єктів, що є дериватами від давніх слов'янських імен, тобто особових назв (імен) праслов'янського походження або утворених у пізніший час на споконвічно слов'янському мовному ґрунті [4, с. 13]. Варто зазначити, що більшість досліджених мікротопонімів походить не безпосередньо від цих антропонімів, а від прізвищ, в основі яких – давні слов'янські імена.

Проведений аналіз зібраних мікротопоназв показав, що найменування творилися:

а) від давніх слов'янських усічених відкомполітичних імен:

Божики [‘божик’і] (пріслово, с. Магерів Жв) < прізвище (надалі – ПН) *Божик* < 1) особова назва (ОН) *Божик* < ОН *Божь* (усічене утворення від слов'янських імен-комполітиків *Божерадь*, *Божеславь* та ін.) (Дем., 57; Худ.1, 37; Чуч., 77); 2) від іменникової основи бог- або від прикметника